

Számábrázolás, adattípusok

Kormányos Andor

Komplex Rendszerek Fizikája Tanszék

2020. szeptember 7.

- valós számok ábrázolása a számítógépen mindig közelítést igényel
- ez fontos lehet pl ha nagyon kicsi vagy nagyon nagy számokkal végzünk műveleteket: olyan hibák léphetnek fel, amelyek az matematikai számolásokban ismeretlenek

Adattípusok a számítógépben

Legkisebb információhordozó egység: bit (“binary digit”): 0 vagy 1 érték (pl. a computer memóriájában egy cella tartalmaz töltést v nem, a hard disk egy cellájában a mágnesezettség, stb.)

A memória alapegysége a bájt (byte)

- 1 bájt = 8 bit 0 vagy 1 értékkel: $2^8 = 256$ különböző érték
- ez kb. **betűk** és **karakterek** tárolására elegendő
- minden bájtnak közvetlen **memóriacíme** van

Hogy tárolhatók 256-nál nagyobb egész számok?

- több bájtot kell egybefogni
- 2 bájt = 16 bit = 65536 különböző érték
- 4 bájt = 32 bit = kb. 4 milliárd különböző érték
- ha szükséges, 1 bit használható előjelnek
- ilyenkor az ábrázolható tartomány kb. $\pm 2^{b-1}$ lesz

Tíz-es számrendszer:

- $107 = 10^2 \cdot 1 + 0 \cdot 10^1 + 7 \cdot 10^0$
- minden 10-hatvány együtthatója tíz értéket vehet fel

Számábrázolás

Tízes számrendszer:

- $107 = 10^2 \cdot 1 + 0 \cdot 10^1 + 7 \cdot 10^0$
- minden 10-hatvány együtthatója tíz értéket vehet fel

Számítógép: bináris számrendszer (sokkal hatékonyabb hardveres szintű műveletek)

- számábrázolás alapja: kettes számrendszer
- a 2 hatványait használjuk

$$107 = 64 + 32 + 8 + 2 + 1$$

0	1	1	0	1	0	1	1
2^7	$2^6(= 64)$	$2^5(= 32)$	2^4	$2^3(= 8)$	2^2	$2^1(= 2)$	$2^0(= 1)$

- pozitív egész számok ábrázolására
- 1 bájt: 0 – 255
- 2 bájt: 0 – 65535, stb.
- egy bitet el lehet használni előjelnek, ekkor az ábrázolható legnagyobb szám megfeleződik

Fixpontos ábrázolás

Hasonlóan működhetne a törtszámok ábrázolása

$$1.625 = 1 + 1/2 + 0 + 1/8$$

0	0	0	1	1	0	1	0
2^3	2^2	2^1	2^0	2^{-1}	2^{-2}	2^{-3}	2^{-4}

- az ábrázolható tartomány nagyon kicsi
- van egy legkisebb lépésköz (felbontás)

10-es számrendszerben gyakran használjuk a normálalakot

- véges sok tizedest adunk meg, valamint egy kitevőt:

$$+2,3454612 \times 10^3 \quad (+0.23454612E+4)$$

- előjel
- mantissza
- kitevő

Lebegőpontos számok kettes számrendszerben

$$(-1)^s \cdot \underbrace{\left(1 + \sum_{i=1}^t x_i 2^{-i}\right)}_f \cdot 2^{e-B}$$

- s : előjel (1 bit)
- f : mantissza
- e : kitevő v. karakterisztika
- B : konstans

Lebegőpontos számok kettes számrendszerben

$$(-1)^s \cdot \underbrace{\left(1 + \sum_{i=1}^t x_i 2^{-i}\right)}_f \cdot 2^{e-B}$$

- s : előjel (1 bit)
- f : mantissza
- e : kitevő v. karakterisztika
- B : konstans

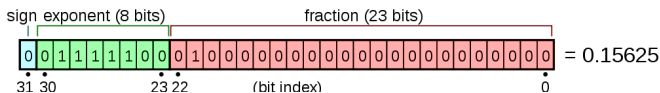
Feladat

Írjuk fel a 0.1-t 2-es számrendszerbeli lebegőpontos számként a fenti alakban! Mit tapasztalunk?

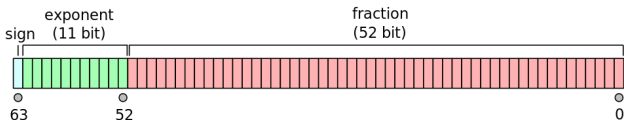
IEEE 754 szabvány

32, illetve 64 bitet kell kiosztani s , f és e tárolására

- IEEE 754 szabvány
- float: 32 bit, 0 körül kb. 7 tizedes pontosság

- double: 64 bit, 0 körül kb. 16 tizedes pontosság

- speciális értékek: $\pm\infty$, NaN, előjeles nulla

Lebegőpontos ábrázolás felbontása

A problémát illusztrálhatjuk a következő egyszerű példával.

Az egyszerűség kedvéért tegyük fel, hogy 10-es számrendszerben dolgozunk. Egy lebegőpontos számot akarunk ábrázolni, három helyjegy használható a mantisszára és egy jegy az exponensre:

$$\textit{mantissa} \times 10^{\textit{exponens}}$$

Lebegőpontos ábrázolás felbontása

A problémát illusztrálhatjuk a következő egyszerű példával.

Az egyszerűség kedvéért tegyük fel, hogy 10-es számrendszerben dolgozunk. Egy lebegőpontos számot akarunk ábrázolni, három helyjegy használható a mantisszára és egy jegy az exponensre:

$$\textit{mantissa} \times 10^{\textit{exponens}}$$

Ha az exponens 0, akkor a minden egész szám a 0 – 999 intervallumban pontosan ábrázolható.

Ha az exponens 1, akkor az előbbi számhalmaz minden tagját lényegében megszorozzuk 10-el, tehát a 0 – 9990 intervallumba eső számokat kapunk. Most azonban csak a 10 többszörösei reprezentálhatóak pontosan, mert továbbra is csak 3 helyjegy használható a mantisszára.

Lebegőpontos ábrázolás felbontása

A problémát illusztrálhatjuk a következő egyszerű példával.

Az egyszerűség kedvéért tegyük fel, hogy 10-es számrendszerben dolgozunk. Egy lebegőpontos számot akarunk ábrázolni, három helyjegy használható a mantisszára és egy jegy az exponensre:

$$\textit{mantissa} \times 10^{\textit{exponens}}$$

Ha az exponens 0, akkor a minden egész szám a 0 – 999 intervallumban pontosan ábrázolható.

Ha az exponens 1, akkor az előbbi számhalmaz minden tagját lényegében megszorozzuk 10-el, tehát a 0 – 9990 intervallumba eső számokat kapunk. Most azonban csak a 10 többszörösei reprezentálhatóak pontosan, mert továbbra is csak 3 helyjegy használható a mantisszára.

Hasonló probléma lép fel akkor is, ha 2-es számrendszer dolgozunk, a nulla körül a legpontosabb a számábrázolás.

Például:

- ha a két szám között sok nagyságrend eltérés van, sokat romolhat a pontosság
- egyes esetekben azonos nagyságrendű számok kivonásánál is romolhat a pontosság

Lebegőpontos felbontás hatása a műveletek eredményére

Például:

- ha a két szám között sok nagyságrend eltérés van, sokat romolhat a pontosság
- egyes esetekben azonos nagyságrendű számok kivonásánál is romolhat a pontosság

További olvasnivaló (sok részlet, példák):

David Goldberg:

[What every computer scientist should know about floating-point arithmetic](#)

Számtípusok a C nyelvben

Egész számok

- `char` - 1 bájt
előjel nélküli egész
- `short` - 2 bájt
előjeles egész
- `int` - 4 bájt
előjeles egész
- `long` - 4 bájt
előjeles egész
- `long long` - 8 bájt
előjeles egész

Előjeles/előjel nélküli egészek, pl.:

- `char` [0 : 256] vs `signed char`: [-127 : 127]
- `short`: [-32767 : 32767] vs `unsigned short`: [0 : 65535]

Lebegőpontos számok (floating point)

- `float` - 4 bájt
kb. 7 jegy pontos
- `double` - 8 bájt
kb. 16 jegy pontos
- `long double` - 10 bájt
kb. 19 jegy pontos (ritkán használt)

Műveletek számokkal: összeadás, kivonás

Az eredmény típusa függ az operandusok típusától

- ha az operandusok azonos típusúak, az eredmény is olyan típusú lesz
- pl.: `int + int = int`
- pl.: `float + float = float`

- kivéve, ha valamelyik kevésbé pontos, mint `int`, mert akkor a fordító előbb `int`-re konvertál
- pl.: `short + char = signed int`

- kivéve, ha valamelyik pontosabb, mint a másik, mert akkor a fordító előbb a pontosabbra konvertál
- pl.: `int + double = double`
- pl.: `float + double = double`

Műveletek számokkal: összeadás, kivonás, szorzás

Mi történik, ha kifutunk az ábrázolt tartományból?

- pl. két **short** számot összeadva 32756-nél nagyobb eredmény adódik?
- ilyenkor **csendes túlcsoordulás** történik

```
1 int main() {  
2     short a = 55000, b = 25000;  
3     short s = a + b;  
4     printf("%d\n", s); // eredmény: 14464  
5     return 0;  
6 }
```

Ilyenkor nem kapunk semmilyen “hibaüzenetet”

- fordításkor sincsen figyelmeztetés
- tudni kell róla, hogy ilyen történhet, és ha ez gond, akkor megfelelően ellenőrizni kell a számokat

Műveletek egész számokkal: osztás

Az osztás kivezet az egész számok értékkészletéből

- ilyenkor nem történik automatikus típuskonverzió
- helyette: **egészosztás művelet lefelé kerekítéssel**

```
1 int main() {
2     int a = 12, b = 5;
3     printf("%d\n", a / b); // = 2
4     return 0;
5 }
```

Ha **lebegőpontos osztást** szeretnénk

- legalább az egyik operandus legyen **float** vagy **double**
- ehhez lehet, hogy **konvertálni** kell.

```
1 int main() {
2     int a = 12, b = 5;
3     printf("%f\n", (double)a / b); // = 2.400000
4     return 0;
5 }
```

Típusok lefelé konvertálása

Ha különböző típusú operandusokon végzünk műveletet

- a fordító a pontosabb típus irányába konvertál
- ez a konverzió **implicit**, nem kell semmit sem kiírni

Mi a helyzet akkor, ha eredményül mi kevésbé pontos számot szeretnénk?

Pl egy **double** eredmény konvertálása **float**-ra, hogy a lemezen kevesebb helyet foglaljon

Típusok lefelé konvertálása

Ha különböző típusú operandusokon végzünk műveletet

- a fordító a pontosabb típus irányába konvertál
- ez a konverzió **implicit**, nem kell semmit sem kiírni

Mi a helyzet akkor, ha eredményül mi kevésbé pontos számot szeretnénk?

Pl egy **double** eredmény konvertálása **float**-ra, hogy a lemezen kevesebb helyet foglaljon

- ilyenkor **explicit** konvertálás, azaz **cast**-olás szükséges
- pl. számolás után kerekítés, majd integerre konvertálás

```
1 int main() {
2     // osztás szabalyos kerekitessel
3     printf("%d\n", (int)(17.24 / 5.1 + 0.5));
4     // eredmeny: 3
5     return 0;
6 }
```

Típusok lefelé konvertálása

Ha különböző típusú operandusokon végzünk műveletet

- a fordító a pontosabb típus irányába konvertál
- ez a konverzió **implicit**, nem kell semmit sem kiírni

Mi a helyzet akkor, ha eredményül mi kevésbé pontos számot szeretnénk?
Pl egy **double** eredmény konvertálása **float**-ra, hogy a lemezen kevesebb helyet foglaljon

- ilyenkor **explicit** konvertálás, azaz **cast**-olás szükséges
- pl. számolás után kerekítés, majd integerre konvertálás

```
1 int main() {  
2     // osztas szabalyos kerekitessel  
3     printf("%d\n", (int)(17.24 / 5.1 + 0.5));  
4     // eredmeny: 3  
5     return 0;  
6 }
```

Figyelem!

- a **(int)** művelet csak a közvetlenül utána álló operandusra vonatkozik
- ha az egész kifejezést castolni kell, akkor zárójel szükséges